

Валентина БОНДЖОЛОВА

БЪДЕЩЕТО ТОКУ-ЩО СЕ СБЪДНА¹

(За употребата на прилагателното *футуристичен*)

Сред думите, които активизират употребата си, е прилагателното име *футуристичен*. То се свързва със съществителните *футуризм* и *футурист*, появили се в българския език като заети от латински във връзка с течението в изкуството и литературата. Днес съвременната периодика използва прилагателното име с други значения, които не са резултат на преосмисляне на известното терминологично значение. Прилагателното *футуристичен* функционира в терминологичната система на изкуството със значение 'който се отнася до футуризм или до футурист'. Новите значения са мотивирани от етимологията на думата — лат. бъдеще. Затова можем да ги съотнесем с черти като присъщ на бъдещето, отнасящ се до бъдещето, новаторски. Тук е връзката с футуризма — едно от универсалните движения на ХХ век. Поривът на футуристите към свободно творене на нови форми, способни да изразят същността на грядущето изкуство и жизнеустройство, е породил немалко новаторски идеи и значителни достижения в литературата, живописата, музиката, театъра². Сега обаче новаторското се свързва с областта на техниката и нейните достижения.

Важна черта във формирането на семантиката на прилагателното *футуристичен* е синонимното отношение, което възниква между него и **необичаен, чудноват, авангарден, нетрадиционен, оригинален, напредничав, прогресивен** и др. Семантичният признак 'неочакван' обикновено е подчертан чрез описание на реалитета, за която се говори. Това семантично съдържание се проявява отчетливо в съчетания като *футуристичен дизайн, футуристични мебели, футуристичен телефон, футуристичен архитектурен проект, футуристична визия* и др. под. Използва се преди всичко за характеристика на материални обекти, като се имат предвид външните им особености. Обозначаваното качество се свързва с нереалността на творението, с изчислените форми, познати от произведения на научната фантастика. Това значение се утвърждава във връзка с непрекъснатото обновление и усъ-

вършенстване най-вече на техниката. В текстовете обикновено се подчертава, че става въпрос за нещо необичайно и твърде оригинално. Така например изречението *Пиер Карден изпитва все по-голяма потребност да се усамоти във футуристичния си дом, построен на Лазурния бряг*. (Ревю, 4/01) е от текст, в който се представя жилището на известния моделиер. Цитирано е изказване на близките му, които изтъкват: *Искахме да бъде къща извън обикновените норми, нещо напълно ново и учудващо*. А като синоним, за избягване на повторението, е включено съчетанието *странен дворец*. Така постепенно *футуристичен* се превръща в дума с положителен знак, чиято конотация се свързва с учудване, възхищение и одобрение. Прилагателното напомня, че пишещият е очарован от това, за което пише, именно заради ефектния му външен вид, и е важна част от словесния образ на нещата, за които се споменава.

При употребата си неологизмът е съпроводен с контекстови отпратки, актуализиращи някой аспект в значението му — като сбъднато бъдеще или като ставащ в бъдещето: *Cybird Cyberbank — технологическо чудо — само така може да се опише Cybird, който е изненадващ революционен корейски апарат за безжични комуникации. Видът му е като на традиционно PDA, но с по-специален дизайн. Това устройство има всички характеристики на PC, както и футуристични технологии и извънземни функции*. (Монитор, 20.02.01); „Червената планета“ е *футуристичен екшън, действието в който се развива през 2050 година* (Монитор, 26.01.01).

Тези две значения на думата липсват в тълковните речници и в речниците на чуждите думи. Не са отбелязани и произтичащите от тях значения на лексемите **футуризм, футурист, футурология**.

Наблюденията над семантичната структура на прилагателното показват, че то не се покрива с прилагателното *бъдещ*, а по-скоро е експресивно натоварен израз на представяните качества. То позволява публицистичните текстове да бъдат по-експресивни и да се избягват повторенията. Специфичните му особености донякъде предопределят все по-високата му фреквентност. По този начин *футуристичен* се превръща в част от оценъчната лексика.

По значение и начин на употреба *футуристичен* е близо до *авангарден*: *Зелено, синьо и жълто — авангардните цветове за дома. Авангардният съвременен дизайн е студен и лишен от всякакъв кич*. (Монитор, 6.01.01) Качествата на един и същи автомобил и автомобилно изложение са подчертани с двете лексеми в публикации на в. „Труд“ и „Монитор“: *Смесица от класически елементи с някои*

авангардни решения (Монитор, 6.01.01); *Ретростил в убийствена комбинация с футуристични форми* (Труд, 14.01.01). Може да се каже, че това прилагателно име свързва в себе си ефектното от различни други прилагателни — *уникален, невиджан, различен, интересен, авангарден, революционен* и т. н. и в контекста звучи като суперлатив.

Новоформираната семантична структура на прилагателното *футуристичен* всъщност е повлияна и от лексико-семантичните варианти на *фантастичен*: 1. Който е плод на фантазията; измислен, странен. 2. Който има чудноват, приказен външен вид. 3. В който стават чудеса, в който се говори за чудеса; приказен, вълшебен. (според Речник на чуждите думи в българския език. БАН, С., 1993, стр. 900). За зависимостта между значенията на двете думи свидетелства и редуването им като синоними в един и същи текст: *Най-приятното нещо във футуристичния трилър „Шестия ден“ е визията... В този фантастичен трилър действително има две мускулести Арни-та...* (Монитор, 2.02.01). Това е едната посока, в която *футуристичен* разширява значението си във връзка с проявите на системността на лексиката. Втората посока на развитие в значението му е с оглед на етимологията му — свързва се с бъдещето и неговото осъществяване (Бъдеще — това, което предстои. Съвременен тълковен речник. ВТ, 1995). Както изтъква Алан Кей — един от изобретателите в областта на компютрите — „Най-добрият начин да предскажеш бъдещето е сам да го изобретиш“. (Капитал, бр. 20/2001). Именно значението 'който принадлежи на сега изобретеното бъдеще' е най-популярно при употребата на думата: *В това отношение* (автомобилното изложение — б. м.) *„Детройт 2001“ затвърждава една от последните тенденции в дизайна — ретростил в убийствена комбинация с футуристични форми* (Труд, 14.01.01). Заглавието е „Съвременният дизайн — завръщане в бъдещето“. Всъщност в него се съдържа и игров елемент — със заглавието на филма „Завръщане в бъдещето“, в който напълно се смесват представите за сега, преди, после. Чрез използването на *футуристичен* даден факт се определя като принадлежащ на това, което ни чака в бъдещето, или на бъдещето, което вече е налице.

Новото значение за качество позволява степенуване на признака: *Онова, което го отличава, е неповторимата екзотика и също неспирният стремеж на японците да изпреварват в технологиите и да демонстрират все по-футуристични решения* (Труд, 22.10.2001); *Повечето заглавия на статиите са само от разни сиви или друг цвят букви. Дайте малко по-футуристични елементи.* (PC Club, 2/2000).

Аналогична с изтъкнатото дотук е употребата му и като наречие: *Така в европейската Мека на колите го направиха и този път — рекордно число дебюти, увеличено пространство, футуристично, но и с много стил оформени палати* (Труд, 17.09.2001). С това значение става част от сложни думи: „*X-Men*“ е колкото мрачен и *футуристично-песимистичен*, толкова и зареден с ирония и сарказъм от първата до последната минута (Монитор, 6.10.2000).

Стремежът да се внуши на читателя усещането за нещо ново и различно води до съвместната употреба на прилагателно *футуристичен* и други лексикални средства за постигане на експресия — окационализми, суперлативи и т. н. Показателна е публикация във в. „Монитор“, посветена на нов автомобил. Заглавието „*Nokia* разработва автомобил на бъдещето“ е първата стъпка. В съобщението се подчертава, че „Компаниите *Berton* и *Nokia* се заловиха да разработят **свръх-съвременен** автомобил.“ След насочващите на *бъдещето* и *свръхсъвременен* в текста е включено и прилагателното *футуристичен*: *Вместо кормило присъства футуристично устройство, напомнящо пулт за управление на космически кораб от фантастичен филм.* Така то е станало част от градацията, нейна върхна точка. Подобна е употребата на думата в публикация от в. „Труд“: *И не на последно място — футуристичните дрехи трябва да улесняват общуването ни.* (Труд, 10.01.01) Заглавието на материала е „Белгийци кроят дрехите на бъдещето“.

Употребата на *футуристичен* актуализира използването и на сродните му думи *футурист*, *футуризм*, *футуролог* и *футурология*, но при тях акцентът е върху първото значение — свързан с бъдещето. *Футурист* или *футуролог* е този, който предсказва бъдещето, *футуризм* е направление, при което интересът е върху елементи, присъщи на бъдещето, *футурология* — прогностична наука за бъдещето: *Модели, които напомнят за „Междузвездни войни“ и Пако Рабан, отново се появяват на сцената. Стаилистите се връщат към футуризма.* (Н. Стандарт, 28.01.01); *Какво крие бъдещето? За много футуристи бъдещето е позитивно.* (Стандарт, 25.01.01); *Допитахме се до известния футурист и ясновидец д-р Илко Семерджиев.* (Янтра днес, 17.11.2000); *Войната на цивилизациите, която описваха футуролозите и писателите фантасти, започна* (Монитор, 13.09.2001).

В заключение трябва да отбележим, че прилагателното *футуристичен* се е установило в лексикалната система на българския език, разгръщайки максимално синонимията си с други думи. Използвано в качеството на суперлатив за перфектна и оригинална външност на ня-

какъв обект, както и за отнасяне на нещо към бъдещето, то активизира употребата си. Причината е, че съдържа експресивна оценка с положителен знак. Недостатък на употребата му е изместването на редица български думи, с които има семантична близост.

Ако трябва да представим речниковата статия на *футуристичен*, то тя би изглеждала по следния начин:

Футуристичен прил. **1.** В изкуството – който се отнася до футуризм или до футурист. **2.** Който се осъществява в бъдещето или се отнася до бъдещето. „*Червената планета*“ е *футуристичен* трилър, действието в който се развива през 2050 година. (Монитор, 26.01.2001) **3.** Който изглежда като принадлежащ на бъдещето и не е типичен за съвременността; чудноват, фантастичен. *Футуристични метални куполи украсяват лабораторията за геномни изследвания в Йокохама, Япония.* (Неделен Стандарт, 10.06.2001) // нрч **футуристично.**

БЕЛЕЖКИ

¹ Next: The Future Just Happened (Next: Бъдещето току-що се сбъдна) е заглавието на последната книга на американския писател Майкъл Луис.

² Русский футуризм. Теория. Практика. Критика. Воспоминания. М., 2000, с. 3.